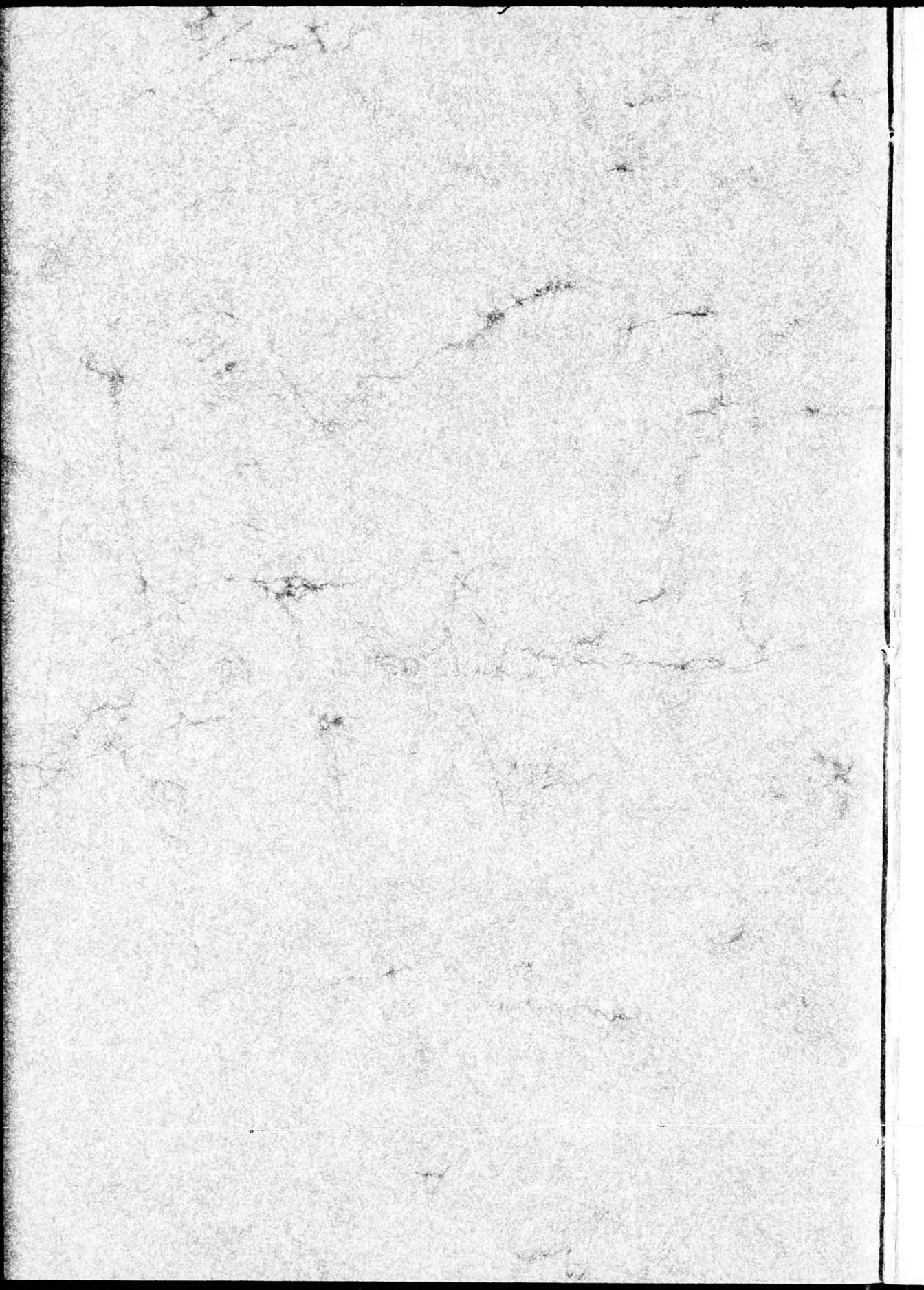

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3028 776 1

Humaniteit! - Waarheid! - Gerechtigheid!

ZAAK-DREYFUS.

Open Brief aan Frankrijk

DOOR

EMILE ZOLA.

Vertaald door A. A. OOSTERHOUT.

~~~~~  
Prijs 5 cent.  
~~~~~

J. STERRINGA. — AMSTERDAM.

8508/13

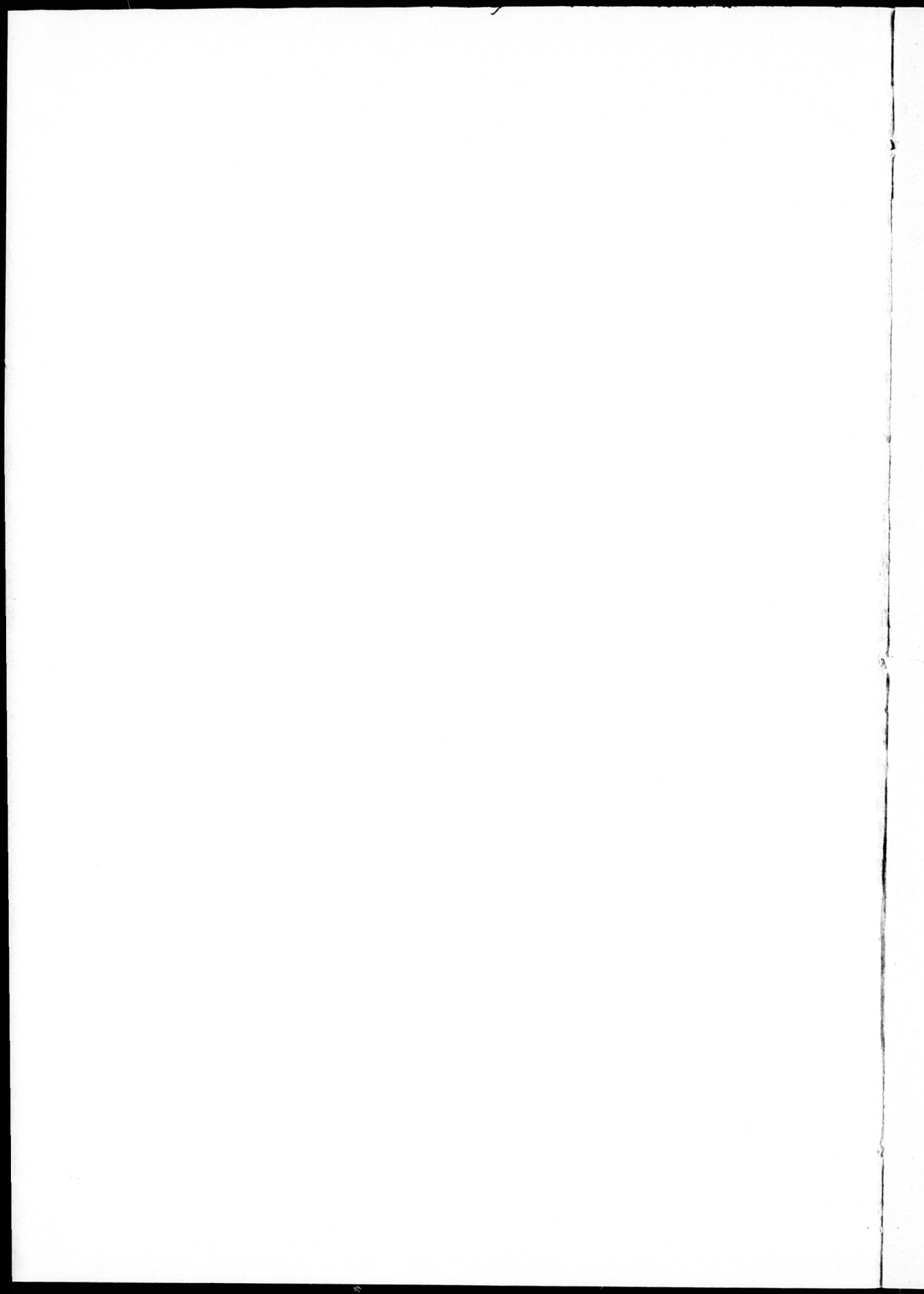
FRANS.

LB-Fra: Rar Fig 201 101

OPEN BRIEF AAN FRANKRIJK.

INSTITUUT VOOR
FRANSE TAAL- EN LETTERKUNDE
TE UTRECHT

85295

OPEN BRIEF AAN FRANKRIJK.

In de vreeselijke dagen van zedelijke onrust, die wij doorleven, op het oogenblik, dat het publieke bewustzijn blijkt beneveld te zijn, richt ik mij tot u, Frankrijk, tot de natie, het Vaderland!

Elken morgen wordt mijn verbazing grooter, komt mijn rede nog meer in opstand, als ik in de dagbladen lees, wat ge van de treurenswaardige zaak Dreyfus schijnt te denken. Wat nu, Frankrijk, hoe komt ge er toe de klaarblijkelijkste logens tot uw overtuiging te maken, met een bende boosdoeners u tegen eerlijke lieden te keeren, onder het domme voorwendsel, dat uw leger wordt beleedigd en er een samenzweering gesmeed is om u aan den vijand te verkoopen, uw verstand te verliezen, terwijl daarentegen de wijste en loyaalste van uw kinderen verlangen, dat ge in de oogen van Europa, hetwelk u gadeslaat, de natie der eer, de natie der humaniteit, waarheid en gerechtigheid blijve!

En het is waar, de groote menigte is zoover gekomen, vooral de massa der kleine en eenvoudige lieden, het volk der steden, bijna alle provincies en het geheele platteland, die aanzienlijke meerderheid van hen, die de meening van de dagbladen en van hun burens aannemen, die niet in staat zijn of zich bewijsstukken te verschaffen of na te denken. Wat is er dan gebeurd,

hoe is uw volk, Frankrijk, uw volk met zijn goed hart en gezond verstand er toe kunnen komen zoo wreed van vrees, zoo verblind door onverdraagzaamheid te zijn? Men zegt dat volk, dat een man misschien onschuldig de ergste der martelingen ondergaat, men heeft de materiële en zedelijke bewijzen, dat de revisie van het proces een plicht is, en daar weigert het volk met geweld elk licht, daar plaatst het zich achter partij-gangers en bandieten, achter mannen, wier belang het is het lijk onder den grond te laten, dat volk, hetwelk onlangs nog opnieuw de Bastille zou omvergeworpen hebben om er een gevangene uit te halen!

Welk een doodsangst en welk een droefheid, Frankrijk, in het hart van hen, die u liefhebben, die u eervol en groot willen! Ik buig mij vol zielesmart voor dien onrustigen en bandeloozen stroom van uw volk en ik vraag mijzelf af, waar de oorzaken liggen voor den storm, die het beste van uw roem dreigt weg te sleuren. Niets is van een dreigender gewicht, ik zie daar veronrustende verschijnselen. En ik zal alles durven zeggen, want ik heb slechts een hartstocht gekend in mijn leven, de waarheid, en hier zet ik slechts mijn werk voort.

Denkt ge, dat juist het gevaar ligt in dien stijf hoofdigen nacht van de openbare meening? Honderd dagbladen herhalen dagelijks, dat de openbare meening niet wil, dat Dreyfus onschuldig is, dat zijn schuld noodig is voor het vaderland. En voelt ge niet, tot welk een hoogte gij de schuldige zoudt zijn, indien men zich met een dergelijk sophisme wapende om de waarheid te verstakken? Frankrijk zelf zal het gewild hebben, zij zou de misdaad geëischt hebben en welke verantwoordelijkheid zou dat eens voor haar zijn! Diegenen van uw zonen, Frankrijk, die u liefhebben en eeren,

hebben in deze gewichtige ure ook slechts een heiligen plicht, dat is met kracht op de openbare meening te werken, haar voor te lichten, haar terug te brengen, te redden van de dwaling, waartoe blinde hartstochten haar drijven. Er is geen nuttiger, heiliger taak.

* * *

Wel ja, met al de kracht, die in mij is, zal ik tegen hen, de kleinen, de nederigen, tegen hen, die men vergiftigt en tot waanzin brengt, zal ik spreken. Ik geef mijzelf geen andere opdracht, ik zal hun toeroepen, waar werkelijk de ziel van het vaderland, zijn onverwinnbare energie en zijn zekere overwinning is.

Ziet eens, hoe de zaken staan. Een nieuwe stap is gedaan, majoor Esterhazy is naar een krijgsraad verwezen. Zooals ik van den eersten dag af gezegd heb, de waarheid is op weg, niets zal haar langer tegenhouden. Inweerwíl van den onwil zal elke pas voorwaarts wiskundig berekend op zijn tijd gezet worden. De waarheid heeft in zichzelf een kracht, die elk beletsel omverwerpt. En als men haar dien weg verspert, als men er in slaagt haar korter of langer onder den grond te verstoppen, dan verzamelt zij zich, verkrijgt daar zulk een ontplofbare kracht, dat zij, als zij losbarst, alles met haar doet springen. Beproeft ditmaal haar tusschen logens in te metselen of achter gesloten deuren te verbergen, en ge zult zien, of ge niet voor de toekomst de meest geruchtmakende ramp voorbereidt.

Maar, naar gelang de waarheid voorwaarts schrijdt, stapelen de logens zich op om te ontkennen, dat zij vorderingen maakt. Niets heeft grooter beteekenis. Toen generaal de Pellieux, met het voorloopig onderzoek

belast, zijn rapport uitbracht, waarbij tot de mogelijkheid der schuld van majoor Esterhazy werd besloten, verzond de vuile pers, dat generaal Saussier aarzelend, omdat hij van de onschuld van den majoor overtuigd was, slechts volgens den wil van den laatste en om hem geneegen te doen, hem aan het militaire recht heeft overgegeven. Thans is het nog schooner, de dagbladen vertellen, dat majoor Ravary, aangezien drie experts opnieuw het borderel bepaald als het werk van Dreyfus hebben erkend, in zijn rechterlijk onderzoek tot de noodzakelijkheid van het intrekken der aanklacht was gekomen en dat majoor Esterhazy, indien hij voor een krijgsraad zal verschijnen, opnieuw generaal Saussier had gedwongen door van hem te eischen in elk geval voor rechters gebracht te worden.

Is dat niet hoog komiek en stapelgek! Verbeeldt u dien beschuldigde, die de behandeling leidt, de uitspraak voorschrijft? Verbeeldt u een man, die na een dubbel onderzoek onschuldig erkend is en voor wien men zich de groote moeite getroost om een rechtbank saam te stellen eenig en alleen met het doel van een decoratieve comédie, een soort rechterlijke apotheose? Men zou eenvoudig den draak steken met de justitie, zoodra men verzekert, dat de vrijspraak zeker is, want de justitie is niet ingesteld om onschuldigen te oordeelen en evenmin behoort de uitspraak achter de schermen, voor de opening van het debat te worden opgemaakt. Laat ons, aangezien majoor Esterhazy naar een krijgsraad is verwezen, voor onze nationale eer hopen, dat de zaak ernstig is en geen eenvoudige schijnvertooning om de leegloopers te vermaken. Arm Frankrijk, ge wordt wel voor dwaas aangezien, dat men u dergelijke histories vertelt.

En zelfs in de berichten, die de vuile pers geeft en

die voldoende moesten zijn om u de oogen te openen, staan niets dan logens. Wat mij aangaat, ik weiger beslist aan de drie experts te gelooven, die met den eersten oogopslag de volkomen identiteit niet zouden herkend hebben tusschen het schrift van majoor Esterhazy en dat van het borderel. Neem van de straat een klein kind op, onverschillig welk, neem het mee naar uw kamer, leg de beide stukken voor het kind neer en het zal antwoorden: 't Is dezelfde mijnheer, die de twee blaadjes heeft geschreven.' Er zijn geen experts noodig, de eerste de beste is voldoende; de gelijkenis van sommige woorden is sprekend. En dat is zoo waar, dat de commandant die verschrikkelijke gelijkenis heeft erkend, en dat hij om haar te verklaren bezworen heeft, dat men verscheiden brieven van hem had gedecalqueerd, een heele historie, met hoofdbreken inelkaargezet, overigens heel belachelijk, waarmede de pers zich weken lang heeft beziggehouden. En nu komt men ons vertellen, dat men drie experts heeft gevonden, om weer te verklaren, dat het borderel wel degelijk van de hand van Dreyfus is.) Maar neen, dat is te sterk, zooveel aplomb wordt onhandig, eerlijke menschen zullen op 't laatst boos worden, naar ik hoop.

Enkele bladen gaan zelfs zoover met te zeggen, dat het borderel niet in aanmerking zal komen, dat er zelfs geen sprake van zal zijn voor den krijgsraad. Waarvan zal dan wel sprake zijn, en waarvoor zal de krijgsraad dan wel zitting houden? De kern der zaak ligt daarin: indien Dreyfus veroordeeld is geworden op een stuk, dat door een ander is geschreven en voldoende is om dien andere te veroordeelen, dan dringt de revisie zich met een onweerstaanbare logika op, want er kunnen geen twee schuldigen veroordeeld worden voor dezelfde misdaad. Mr. Demange heeft formeel verklaard, dat

men hem slechts in kennis had gesteld met het borderel en dat Dreyfus slechts op het borderel wettig is veroordeeld geworden; en indien wij aannemen, dat er ten spijt van elk recht stukken geheim gehouden werden, wat ik voor mijn persoon niet kan gelooven, wie zou de revisie durven weigeren, zoodra het bewezen zou zijn, dat het borderel, het eenige bekende, erkende stuk, van de hand van een ander is? En om die reden stapelt men zooveel logens om het borderel op, dat ten slotte de zaak zelf is.

Ziedaar dus een eerste punt om aan te teekenen: de openbare meening wordt voor een groot gedeelte gevormd door die logens, door die buitengewone en domme histories, welke de pers elken dag verspreidt. De ure der verantwoording zal slaan en dan zullen wij met die vuile pers moeten afrekenen, welke ons in de oogen van de geheele wereld onteert. Sommige bladen zijn daar in hun rol, zij hebben nooit anders dan in drek geploeterd. Maar hoe verwondert, hoe bedroeft het, dat wij daaronder een blad vinden, bijvoorbeeld de „ECHO de Paris”, een letterkundig blad, zoo dikwijls in de voornede der ideeën, en dat nu in de zaak Dreyfus zulk een betreuwenswaardige taak vervult! De heftige en schandalig partijdige stukken zijn niet geteekend. Men zegt, dat zij geïnspireerd worden door dezelfde personen, die de noodlottige onhandigheid hebben begaan Dreyfus te laten veroordeelen. Begrijpt de heer Valentin Simoni niet, dat zijn blad daardoor met schande wordt beladen? En er is nog een ander blad, welks houding het geweten van alle eerlijke lieden moet schokken, ik bedoel het „Petit Journal”. Dat de kleurloze bladen, waarvan slechts eenige duizenden exemplaren gedrukt worden, brullen en liegen om hun opslag te doen stijgen, is te begrijpen, dat sticht trouwens

slechts een beperkt kwaad. Maar dat het „Petit Journal“ waarvan meer dan een miljoen exemplaren gedrukt worden, dat zich tot de eenvoudigen richt, overal doordringt, de dwaling zaait, de meening op een dwaalspoor brengt, dat is buitengewoon ernstig. Indien men de zorg heeft voor zooveel zielen, indien men de herder is voor een geheel volk, dan moet men intellectueel, nauwgezet eerlijk zijn op straffe van een burgerrechtelijke misdaad te plegen.

Ziedaar dan, Frankrijk, wat ik in de eerste plaats in den waanzin, die u beheerscht, ontdek: de legens der pers, een stelsel van ongerijmde vertelseltjes, van lage beleedigingen, van zedelijke verdorvenheid, dat men u elken dag onder de oogen brengt. Hoe zoudt ge de waarheid en het recht willen, als men tot zulk een hoogte uw overoude deugden, de helderheid van uw verstand en de degelijkheid van uw rede verbijstert?

* * *

Maar er bestaan nog ernstiger feiten, een geheel ensemble van verschijnselen, die de crisis, welke gij ondergaat, voor hen, die kunnen zien en oordeelen, tot een schrikwekkende les maken. De zaak Dreyfus is slechts een betreurenswaardige bijkomende omstandigheid. Een verschrikkelijke beteekenis is de wijze, waarop ge u in het avontuur gedraagt. Men heeft een goed gezond voorkomen en plotseling verschijnen er vlekjes op de huid: de dood is in u. Uw geheele politieke en maatschappelijke vergiffiging slaat aan uw gezicht uit.

Waarom hebt ge toch toegelaten en zijt ge zelf ten slotte gaan schreeuwen, dat men uw leger beleedigde,

terwijl vurige patriotten daarentegen slechts zijn eer en waardigheid wilden? Uw leger, maar tegenwoordig zijt gijzelf het geheel; het is niet deze of gene chef, het een of ander korps officieren, eenige gegalonneerde hierarchie, maar al uw zonen, gereed om den franschen grond te verdedigen. Onderzoek uw geweten: was het werkelijk uw leger, dat ge wildet verdedigen, toen niemand het aanviel? Was het niet veeleer de sabel, die ge plotseling behoefte hadt toe te juichen? Ik zie, wat mij aangaat, in de luidruchtige ovatie aan de chefs, die men zeide beleedigd te zijn, een ontwaken, zonder twijfel onbewust, van het latente boulangisme, waardoor ge aangestoken blijft. In den grond hebt ge nog geen republikeinsch bloed, voorbijgaande vederbossen doen uw hart sneller kloppen, er kan geen koning hier komen, of men wordt er verliefd op. Uw leger, wel ja, ge denkt er het minst aan! Een generaal is het, dien ge op uw legerstede verlangt. En wat staat de zaak Dreyfus daar ver af! Terwijl generaal Billot zich in de kamer liet toejuichen, zag ik de schaduw van een sabel op den muur geteekend. Frankrijk, als ge niet waakt, gaat ge de dictatuur tegemoet.

En weet ge, waar ge verder heengaat, Frankrijk? Ge gaat tot de kerk, ge keert tot het verleden terug, tot dat verleden vol onverdraagzaamheid en theocratie, dat de meest doorluchtigen van uw zonen bestreden meenen gedood te hebben, door hun kunde en hun bloed te geven. Tegenwoordig is de tactiek van het antisemitisme zeer eenvoudig. Tevergeefs gaf het katholicisme zich moeite het volk te bewerken, richtte het werkliedenbonden op, vermenigvuldigde de bedevaartstochten, doch het mislukte in zijn poging om het weer te veroveren, het aan den voet van het altaar terug te brengen. Het was een uitgemaakte zaak, de

kerken bleven verlaten, het volk geloofde niet meer. En ziedaar, de omstandigheden hebben meegewerkt om het volk de razernij van het antisemitisme in te blazen, men vergiftigt het met dit fanatisme, men drijft het de straat op en laat het schreeuwen. „Weg met de joden! Dood aan de joden!” Welk een triomf, als men een godsdienstoorlog kon doen ontbranden! Zeker het volk gelooft niet meer; maar is het geen begin van een geloof, als wij tot de onverdraagzaamheid der middeleeuwen terugkeeren, als de joden op het marktveld verbrand worden? Eindelijk hebben wij dan toch het vergift gevonden: en als men van het fransche volk een geestdrijver en een bont heeft gemaakt, als men aan zijn hart, zijn edelmoedigheid, zijn liefde voor de rechten van den mensch, zoo moeilijk veroverd, heeft ontruikt, dan zal God ongetwijfeld het overige wel doen.

Men is brutaal genoeg om de clericale reactie te loochenen. Maar zij is overal, zij vertoont zich in de politiek, in de kunst, in de pers, op straat! Men vervolgt tegenwoordig de joden, het zal morgen de beurt zijn aan de protestanten: en de campagne is reeds geopend. De Republiek is overstroomd door reactionairen van alle kleuren, zij aanbidden haar met een plotselingen en verschrikkelijken gloed en omhelzen haar om haar te wurgen. Van alle kanten hoort men zeggen, dat het idee der Vrijheid schipbreuk, heeft geleden. En toen de zaak Dreyfus te voorschijn is gekomen, toen heeft die toenemende haat der vrijheid daarin een buitengewone gelegenheid gevonden, zijn de hartstochten, zelfs bij de onbewusten gaan ontvlammen. Als men den heer Scheurer-Kestner met zulk een woede heeft aangevallen, begrijpt ge dan wel, dat het is, omdat hij tot een geslacht behoort, dat aan de vrijheid heeft geloofd, de vrijheid heeft gewild? Tegenwoordig haalt

men de schouders op, drijft men den spot met de ouwen, met mannen van den ouden tijd. Zijn nederlaag zou den ondergang der stichters van de Republiek voltooien, van hen, die dood zijn, die men getracht heeft onder het slijk te begraven. Zij hebben de sabel overwonnen, zij zijn uit de kerk gegaan en daarom is die groote eerlijke Scheurer-Kestner tegenwoordig een bandiet. Men moet hem onder smaad doen verstikken, opdat de Republiek zelfs erdoor besmet en meege-sleept worde.

Ziedaar dat de zaak Dreyfus van den anderen kant op klaarlichten dag het verdachte toestel van het parlementarisme ten toon spreidt, waardoor het bevuild en gedood wordt. Zij komt, ongelukkig voor haar, aan het einde van een wetgevende periode voor, als er slechts drie of vier maanden overblijven om de volgende periode in sophismen te hullen. Het ministerie wil natuurlijk de verkiezingen maken en de afgevaardigden willen met evenveel energie herkozen worden. Liever dan hun portefeuilles in den steek te laten, liever dan de kansen der verkiezing in gevaar te brengen, zijn zij tot het uiterste besloten. Een schipbreukeling klemt zich niet vaster aan een reddende plank. Daarin is alles gelegen, daardoor wordt voortaan alles verklaard: van den eenen kant de buitengewone houding van het ministerie in de zaak Dreyfus, zijn zwijgen, zijn verlegenheid, zijn slechte daad, die het begaat door het land onder zijn laster te verpletteren, terwijl het zijn plicht was zelf de waarheid aan het licht te brengen; van den anderen kant de weinig heldhaftige belangeloosheid der afgevaardigden, die beweren niets te weten, die allen bevreesd zijn hun herverkiezing in gevaar te brengen door het volk van zich te vervreemden, dat zij voor antisemitisch houden. Men zegt het u ronduit:

„Ha, als de verkiezingen afgeeloopen waren, zoudt ge zien, hoe de regeering en de kamer de zaak Dreyfus in vier en twintig uur zouden regelen!” Ziedaar, wat het lage toestel van het parlementarisme van een groot volk maakt!

Frankrijk, bestaat uw meening dus nog uit die behoefte aan een sabel, uit de clericale reactie, die u eeuwen achteruitzet, uit de verterende eerzucht van hen, die u regeeren, uitzuigen en van den disch niet op willen staan!

* * *

Ik bezweer u, Frankrijk, wees weer het groote Frankrijk, keer tot uzelf in, vind uzelf terug,

Twee noodletigé avonturen zijn het eenige bedrijf van het antisemitisme: het Panamaschandaal en de zaak Dreyfus. Men herinnere zich slechts door welke verlikkingen, door welke afschuwelijke kleispraatjes, door welke publiekmakingen van valsche of gestolen stukken de vuile pers van Panama een afzichtelijke zweer heeft gemaakt, die het land jarenlang verteed en verzwakt heeft. Zij had de publieke meening verblijsterd; de geheele natie besmet, bedwond van het vergif, was razend van angst, eischte verantwoording, vroeg de terechtstelling van het geheele parlement, omdat het vertrot was. Ha, als Arton terugkwam, als hij sprak! Hij is teruggekomen, hij heeft gesproken en de berg van logen der vuile pers is in elkaar gestort, met zulk een kracht zelfs, dat de publieke meening plotseling tot inkeer is gekomen, geen enkele schuldige meer heeft willen verdenken, de vrijspraak van allen heeft geëischt. Zeker, ik kan me wel voorstellen, dat alle

gemoederen niet zeer zuiver waren, want daar was gebeurd, hetgeen in alle parlementen van de wereld gebeurt. als er millioenen door groote ondernemingen aan het rollen worden gebracht. Maar de publieke opinie werd ten slotte misselijk van al de laagheid, men had de menschen te sterk bevuild, men had haar te veel gedenonceerd, zij gevoelde een machtige behoefte zich in zuivere lucht te verfrisschen en aan de onschuld van allen te gelooven.

Welnu, ik voorspel het, hetzelfde zal met de zaak Dreyfus plaats hebben, de andere maatschappelijke misdaad van het antisemitisme. Opnieuw verzadigt de vuile pers de openbare meening te veel met logens en laagheden. Zij wil te veel, dat eerlijke lieden schooiers zijn en schooiers eerlijke lui zijn. Zij brengt teveel domme histories in omloop, waaraan kinderen zelfs tenslotte niet meer gelooven. Zij lokt teveel tegenspraak uit, zij is teveel in strijd met het gezond verstand en eenvoudige eerlijkheid. En dat is een ramp, de publieke opinie zal in een plotselinge oprisping, omdat men haar teveel met drek heeft gevoed, een dezer dagen in opstand komen, en zich evenals in de Panama, in de zaak Dreyfus met al haar gewicht doen gelden, zij zal niet willen, dat er langer verraders zijn, zij zal in een uitbarsting van oppermachtige edelmoedigheid waarheid en recht eischen. Aldus zal het antisemitisme in zijn daden, de beide doodelijke avonturen, waarbij het land zijn waardigheid en welvaart heeft ingeboet, geoordeeld en veroordeeld worden.

Daarom, Frankrijk, smeeik ik u om tot uzelf in te keeren, uzelf zonder langer uitstel terug te vinden. De waarheid kan men u niet zeggen, omdat de justitie regelmatig in de zaak betrokken is en men wel moet aan-

nemen, dat zij haar tot een einde zal brengen. De rechters alleen hebben het woord, het zou slechts plicht zijn te spreken, indien zij de volle waarheid niet aan het licht brachten. Maar raadt ge die waarheid niet, welke zoo eenvoudig is, eerst een dwaling, daarna allerlei fouten om haar te verbergen? De feiten hebben zoo duidelijk gesproken, elke phase van het onderzoek is een bekentenis geweest: majoor Esterhazy door een onverklaarbare bescherming gedekt, kolonel Picquart als schuldige behandeld, met beleedigingen overladen, de ministers over woorden twistende, de officieuze bladen met geweld hegende, de eerste instructie als in het duister met een traagheid gevoerd, die doet wanhopen. Vindt ge niet, dat zulks stecht riekt, dat zulks naar een lijk riekt en dat er werkelijk wel veel te verbergen moet zijn, nu men zich dus openlijk door al de schurken van Parijs laat verdedigen, terwijl het oorlijke lieden zijn, die ten koste van hun rust licht vragen?

Frankrijk ontwaakt, denk aan uw roem. Hoe is het mogelijk, dat uw liberale burgerij, dat uw geëmancipeerd volk niet ziet in welke crisis, op welk dwaal-spoor zij gebracht zijn? Ik kan niet gelooven, dat zij nederplichtigen zijn, dus zijn zij dupes, omdat zij zich geen rekenschap geven van hetgeen er achter de schermen staat: aan de eene zijde de militaire dictatuur, aan de andere de clericale reactie. Wilt ge dat, Frankrijk, wilt ge alles op het spel zetten, wat ge zoo duur betaald hebt: godsdienstige verdraagzaamheid, gelijk recht voor allen, broederlijke solidariteit van alle burgers? Het is voldoende, dat er twijfel betreffende de schuld van Dreyfus bestaat, en dat ge hem aan zijn foltering overlaat, opdat uw roemrijke verovering van het recht en de waarheid voor eeuwig in gevaar is. Wat! zijn wij

ternauwernood een handvol over om die dingen te zeggen, verheffen al uw eerlijke kinderen zich niet met ons, alle vrije geesten, alle grootmoedigen, die de Republiek hebben gesticht en beven moesten haar in gevaar te zien!

* * *

Op u, Frankrijk, doe ik een beroep. Dat zij zich verzamelen, dat zij schrijven, dat zij spreken! Dat zij met ons werken om de openbare meening, de kleinen, de nederigen, allen voor te lichten, die men wil vergiftigen, tot waanzin brengen! De ziel van het vaderland, zijn energie, zijn triomf bestaan slechts in billijkheid en edelmoedigheid.

Ik ben alleen ongerust, dat het licht niet geheel en terstond wordt ontstoken. Na een geheime instructie zou een zitting met gesloten deuren tot niets leiden. Dan eerst zou de zaak beginnen, want men moet wel spreken, aangezien zwijgen gelijk staat met medeplichtigheid. Welk een dwaasheid te gelooven, dat men de geschiedenis beletten kan geschreven te worden! Zij zal geschreven worden, die geschiedenis, en er bestaat geen verantwoordelijkheid, hoe gering zij ook wezen moge, of zij zal boeten.

En dat zal tot uw hoogsten roem strekken, Frankrijk, want in den grond koester ik geen vrees voor de toekomst, ik weet, toch dat men aan uw rede en uw welvaart lagen kan leggen, aan u is niettemin de toekomst, ge zult altijd triumfeerend ontwaken te midden van de waarheid en het recht!

EMILE ZOLA.

